

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.03.2000, sp. zn. 31 Cdo 2851/99, ECLI:CZ:NS:2000:31.CDO.2851.1999.1

Číslo: 15/2001

Právní věta:

Odstoupí-li věřitel od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. a je-li proto oprávněn požadovat, aby mu dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, je zástavním právem, zřízeným k zajištění závazků ze smlouvy o úvěru, zajištěn též závazek dlužníka vrátit věřiteli požadovanou dlužnou částku s úroky.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 15.03.2000

Spisová značka: 31 Cdo 2851/99

Číslo rozhodnutí: 15

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Zástavní právo

Předpisy: § 151a předpisu č. 40/1964Sb.

§ 35 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 506 předpisu č. 513/1991Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobkyně se domáhala, aby jí žalovaní zaplatili 5 959 469 Kč s příslušenstvím s tím, že „u žalovaných 2) a 3) se lze úhrady domáhat pouze prodejem nemovitostí zapsaných na výpisu z KN, LV č. 2654 pro okres P., obec a k. ú. H. P., a to rodinného domu čp. 2150 stojícího na parcele č. 2145/78, a u žalovaných 4) a 5) se lze úhrady domáhat pouze prodejem nemovitosti - domu čp. 1107 stojícího na parc. č. 2524, zapsané na výpisu z KN pro okres P., obec a k. ú. H. P., LV č. 2325“. Žalobu zdůvodnila tím, že na základě smlouvy o úvěru ze dne 24. 8. 1992 poskytla žalovanému 1) úvěr ve výši 4 000 000 Kč a že poskytnutý úvěr byl zajištěn zřízením zástavního práva k nemovitostem ve vlastnictví ostatních žalovaných. Žalovaný 1) úvěr nevrátil; žalobkyně je „s odvoláním na obecné úvěrové podmínky (bod IV/5)“ oprávněna požadovat „okamžité splacení veškerých závazků“.

K r a j s k ý o b c h o d n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 18. 5. 1998 zastavil řízení „do výše 2 258 469 Kč“, žalovanému 1) uložil, aby zaplatil žalobkyni 3 700 000 Kč s 16% úrokem od 1. 1. 1996 do zaplacení a na náhradě nákladů řízení k rukám „jeho právního zástupce“ 60 053 Kč, a proti ostatním

žalovaným žalobu zamítl. Ve vztahu k žalovanému 1) vycházel z toho, že žalovaný 1) uznal nárok žalobkyně na zaplacení 3 700 000 Kč s 16% úrokem od 1. 1. 1996 do zaplacení; rozhodl proto o tomto plnění rozsudkem pro uznání (§ 153a o.s.ř.). Ve vztahu k ostatním žalovaným žalobu zamítl s odůvodněním, že žalobkyně od smlouvy o úvěru ke dni 31. 12. 1995 odstoupila a že tím došlo též k odstoupení od zástavních smluv. Na rozdíl od ustanovení § 311 odst. 2 obch. zák., v němž jsou upraveny „důvody pro dále trvající ručení“, totiž zákon „neupravuje dále trvající platnost zástavní smlouvy od odstoupení od smlouvy úvěrové“ a „taková úprava není obsažena ani ve smlouvě o úvěru, zástavní smlouvě či obecných úvěrových podmínkách“. Řízení „do výše 2 258 469 Kč“ soud prvního stupně zastavil s odůvodněním, že žalobkyně vzala v tomto rozsahu žalobu zpět.

K odvolání žalobkyně V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 24. 6. 1999 rozsudek soudu prvního stupně v „napadeném rozsahu“ (tj. v zamítavém výroku) potvrdil a rozhodl, že žalovaní 2) až 5) „nemají navzájem právo na náhradu nákladů odvolacího řízení“ a že dovolání se nepřipouští. Odvolací soud dovodil, že při odstoupení od úvěrové smlouvy zanikají účinnosti tohoto odstoupení práva a povinnosti stran z této smlouvy a „vznikají sekundární nároky na vypořádání práv“. Protože zajištěná pohledávka zaniká, zaniká i „zajištění zástavními smlouvami sjednané, neboť již neexistuje závazek, jenž byl takto zajištěn“. I když po odstoupení od úvěrové smlouvy má věřitel právo na „vrácení peněz“, jež poskytl dlužníku, nejedná se o původní „transformovaný závazek“ (jak tvrdila žalobkyně), ale o „jiné, ne totožné právo, jedná se pouze o sekundární závazek ve smyslu ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák.“. Návrh žalobkyně na vyslovení přípustnosti dovolání odvolací soud zamítl s odůvodněním, že „otázka, jíž se mělo dovolání týkat, nebyla v odvolacím řízení vůbec řešena, neboť právní výklad ustanovení § 151f obč. zák. a § 274 o.s.ř. není podkladem pro rozhodnutí v dané věci“.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně z důvodu uvedeného v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o.s.ř. dovolání. Namítá, že právní názor odvolacího soudu není správný a že je v rozporu s publikovanými rozhodnutími Vrchního soudu v Olomouci, a dovozuje, že odstoupením od smlouvy o úvěru nezaniká pohledávka věřitele vůči dlužníkovi a že proto ani nezaniká akcesorický závazek tuto pohledávku zajišťující. Podle názoru žalobkyně má napadené rozhodnutí po právní stránce zásadní význam a dovolání v této věci je přípustné podle ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř. Žalobkyně navrhla, aby dovolací soud zrušil rozsudek soudů obou stupňů a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o.s.ř., se nejprve zabýval otázkou, zda v posuzovaném případě je dovolání přípustné.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o.s.ř.).

Dovolání je přípustné proti rozhodnutí odvolacího soudu (s výjimkou rozsudků, kterými bylo vysloveno, že se manželství rozvádí, že je neplatné nebo že zde není), jestliže trpí vadami uvedenými v ustanovení § 237 odst. 1 o.s.ř. Dovolání je též přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž byl změněn rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé (§ 238 odst. 1 písm. a/ o.s.ř.). Dovolání je přípustné také proti rozsudku odvolacího soudu, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl jinak než v dřívějším rozsudku proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 238 odst. 1 písm. b/ o.s.ř.). Dovolání je rovněž přípustné proti rozsudku odvolacího soudu ve věci samé, jímž bylo rozhodnutí soudu prvního stupně potvrzeno, jestliže odvolací soud ve výroku rozhodnutí vyslovil, že dovolání je přípustné, protože jde o rozhodnutí po právní stránce zásadního významu (§ 239 odst. 1 o.s.ř.).

Podle ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř., nevyhoví-li odvolací soud návrhu účastníka na vyslovení přípustnosti dovolání, který byl učiněn nejpozději před vyhlášením potvrzujícího rozsudku nebo před

vyhlášením (vydáním) usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé, je dovolání podané tímto účastníkem přípustné, jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam.

O rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadního významu ve smyslu ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř. jde nejen tehdy, jestliže odvolací soud posuzoval právní otázku, která v projednávané věci měla pro rozhodnutí ve věci zásadní význam (tedy nejde o posouzení právní otázky, které pro rozhodnutí věci nebylo určující). Rozhodnutí odvolacího soudu musí současně mít po právní stránce zásadní význam z hlediska rozhodovací činnosti soudů vůbec (mající obecný dopad na případy obdobné povahy). Rozhodnutí odvolacího soudu má z tohoto pohledu zásadní význam zpravidla tehdy, jestliže řeší takovou právní otázku, která judikaturou vyšších soudů (tj. dovolacího soudu a odvolacích soudů) nebyla vyřešena nebo jejíž výklad se v judikatuře těchto soudů dosud neustálil (vyšší soudy při svém rozhodování řeší takovou otázku rozdílně, takže nelze hovořit o ustálené judikatuře), nebo jestliže odvolací soud posoudil právní otázku jinak, než je řešena v konstantní judikatuře vyšších soudů (rozhodnutí odvolacího soudu představuje v tomto směru odlišné /"nové"/ řešení této právní otázky).

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam; přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadní význam skutečně má.

V projednávané věci řešil odvolací soud ve svém potvrzujícím rozsudku mimo jiné právní otázky, jaké jsou právní účinky odstoupení věřitele od smlouvy o úvěru, provedené podle ustanovení § 506 obch. zák., a zda závazek dlužníka vrátit poskytnutý úvěr je i po odstoupení od smlouvy zajištěn zástavním právem, vzniklým k zajištění závazků ze smlouvy o úvěru. Vzhledem k tomu, že tyto právní otázky nejsou řešeny odvolacími soudy jednotně a že právní názor vyslovený v napadeném rozsudku představuje odlišné řešení, než k jakému dospěl Nejvyšší soud (srov. zejména jeho rozsudek ze dne 21. 4. 1999, sp. zn. 32 Cdo 1066/98, uveřejněný pod č. 82 v časopise Soudní judikatura, roč. 1999, str. 305 a rozsudek ze dne 28. 9. 1999, sp. zn. 21 Cdo 2117/98), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o.s.ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o.s.ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Proto zrušil rozsudky soudů obou stupňů a věc vrátil Krajskému obchodnímu soudu v Praze k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Z hlediska skutkového stavu bylo v posuzovaném případě zjištěno (správnost těchto zjištění dovolatelka nenapadá), že žalobkyně uzavřela dne 24. 8. 1992 se žalovaným 1) smlouvu o úvěru, na základě které mu poskytla 4 000 000 Kč a žalovaný se zavázal jí poskytnuté peněžní prostředky a sjednané úroky zaplatit ve splátkách po 100 000 Kč do 20. 2. 1996. K zajištění závazků žalovaného 1) byla zřízena zástavní práva, a to mimo jiné k nemovitostem, které jsou ve vlastnictví (spoluvlastnictví) žalovaných 2) až 5). Protože žalovaný 1) neplnil svůj závazek (nesplácel řádně úvěr), žalobkyně od smlouvy o úvěru ze dne 24. 8. 1992 podle ustanovení § 506 obch. zák. odstoupila ke dni 31. 12. 1995 a k témuž dni požadovala „vyrovnání všech pohledávek vyplývajících z uvedené úvěrové smlouvy“.

Podle ustanovení § 344 obch. zák. od smlouvy lze odstoupit pouze v případech, které stanoví smlouva nebo tento zákon.

Podle ustanovení § 351 odst.1 obch. zák. odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy. Odstoupení od smlouvy se však nedotýká nároku na náhradu škody vzniklé porušením smlouvy, ani smluvních ustanovení týkajících se volby práva nebo volby tohoto zákona podle § 262, řešení sporu mezi smluvními stranami a jiných ustanovení, která podle projevené vůle stran nebo vzhledem ke své povaze mají trvat i po ukončení smlouvy.

Podle ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák. strana, které bylo před odstoupením od smlouvy poskytnuto plnění druhou stranou, toto plnění vrátí, u peněžního závazku spolu s úroky ve výši sjednané ve smlouvě pro tento případ, jinak stanovené podle § 502. Vrací-li plnění strana, která odstoupila od smlouvy, má nárok na úhradu nákladů s tím spojených.

podle ustanovení § 506 obch. zák., je-li dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce, je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky.

V ustanovení § 506 obch. zák. zákon uvádí jeden z případů, který opravňuje smluvní stranu (věřitele) odstoupit od smlouvy o úvěru; z důvodu uvedeného v tomto ustanovení může smluvní strana (věřitel) od smlouvy o úvěru odstoupit, i když nebyl jako důvod k odstoupení od smlouvy mezi stranami sjednán.

Účinky odstoupení od smlouvy jsou obecně upraveny v ustanovení § 351 obch. zák. S názorem odvolacího soudu, že ustanovení § 351 obch. zák. se použije u plnění přijatého dlužníkem na základě smlouvy o úvěru, od níž věřitel odstoupil podle ustanovení § 506 obch. zák., dovolací soud nesouhlasí.

Smyslem ustanovení § 506 obch. zák. je – jak plyne ze znění tohoto ustanovení a z kontextu, v jakém je v obchodním zákoníku uvedeno – poskytnout věřiteli právní prostředek proti dlužníku, který neplní závazek vrátit věřiteli poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit úroky ve sjednaných splátkách a je v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce. Vzhledem k tomu, že za této situace lze důvodně předpokládat, že ani v budoucnu dlužník nebude řádně plnit, může věřitel od smlouvy o úvěru odstoupit a tím způsobit, že zaniknou jeho povinnosti, které má podle smlouvy vůči dlužníku (jde např. o povinnost poskytnout dlužníku peněžní prostředky podle § 501 obch. zák.). Jde – jak vyplývá z výše uvedeného – o právní institut, který je určen na ochranu práv věřitele; jeho využitím se věřitel nemůže ocitnout v horším právním postavení, než v jakém byl před odstoupením od smlouvy.

Ve vztahu k dlužníku se v ustanovení § 506 obch. zák. uvádí oprávnění věřitele spolu s odstoupením od smlouvy o úvěru „požadovat, aby vrátil dlužnou částku s úroky“. Ustanovení § 506 obch. zák. tímto způsobem upravuje účinky odstoupení od smlouvy o úvěru, a to odlišným (jiným) způsobem, než jak jsou uvedeny v obecném ustanovení § 351 obch. zák. (tak, že dlužník je povinen – po odstoupení od smlouvy – vrátit věřiteli na jeho požádání dlužnou částku s úroky). Ve svých důsledcích to znamená, že při odstoupení od smlouvy o úvěru se neuplatní nejen ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák., které už podle svého znění nemůže vedle ustanovení § 506 obch. zák. obstát, ale ani úprava účinků odstoupení od smlouvy, obsažená v ustanovení § 351 odst. 1 obch. zák. Ustanovení § 506 obch. zák. představuje v tomto smyslu ve vztahu k ustanovení § 351 obch. zák. speciální právní úpravu.

Z uvedených důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru, že odstoupením od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. nezanikají všechna práva a povinnosti stran z této smlouvy. Zanikají pouze práva, která měl dlužník podle smlouvy vůči věřiteli, a jim odpovídající povinnosti věřitele. Povinnost dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit úroky odstoupením od smlouvy nezaniká a věřiteli tedy z tohoto důvodu nemůže vzniknout nová pohledávka podle ustanovení § 351

odst. 2 obch. zák. Odstoupením se mění pouze podmínky, za nichž je dlužník povinen uvedenou povinnost splnit; dlužník nadále není povinen splnit dluh ve lhůtách a za podmínek sjednaných ve smlouvě, ale na požádání věřitele a v plném rozsahu (celou dlužnou částku s úroky). Povinnost dlužníka vrátit věřiteli dlužnou částku s úroky po odstoupení od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. tedy nepředstavuje – jak se mylně domnívá odvolací soud – „sekundární závazek“, ale závazek „původní“, který se odstoupením od smlouvy „modifikoval“ ve své splatnosti (na požádání věřitele se stává splatnou celá pohledávka).

Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství tím, že v případě jejich řádného a včasného nesplnění je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené (§ 151a odst. 1 obč. zák. ve znění účinném do 31. 8. 1998).

Zástavní právo je právem subsidiárním. Znamená to mimo jiné, že zástavní právo je podpůrným zdrojem uspokojení pohledávky zástavního věřitele, který se může uplatnit jen tehdy, jestliže pohledávka nebyla dlužníkem dobrovolně splněna a ani nezanikla jiným způsobem. Není-li k uspokojení pohledávky zástavního věřitele potřebná realizace zástavního práva, neboť zajištěná pohledávka zanikla, zaniká rovněž zástavní právo.

Odstoupením od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. pohledávka věřitele – jak uvedeno výše – nezaniká. Jestliže k zajištění této pohledávky bylo zřízeno zástavní právo (a tak tomu bylo v projednávané věci), nezaniká tímto odstoupením od smlouvy ani zástavní právo. Po odstoupení od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. tedy zástavní právo může sloužit k uspokojení pohledávky zástavního věřitele, spočívající ve vrácení dlužné částky s úroky ze zástavy.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci; Nejvyšší soud jej proto zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o.s.ř.). Protože důvody, pro které byl zrušen napadený rozsudek, platí i na rozsudek soudu prvního stupně ve výroku, jímž byla žaloba proti žalovaným 2) až 5) zamítnuta, zrušil Nejvyšší soud i toto rozhodnutí a věc v tomto rozsahu vrátil Krajskému obchodnímu soudu v Praze k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o.s.ř.).